

Lowie van Dorrus Misters

Dit PDF-bestand bevat de artikelen uit de *Nieuwe Tilburgsche Courant* van 1950–1954. Deze en vele andere artikelen van Van Delft worden binnenkort (2012) online toegankelijk gemaakt op website www.cubra.nl. De artikelen zijn sinds hun publicatie in de krant nooit eerder gepubliceerd. Ze werden ontsloten en geredigeerd door Ben van de Pol.

Het kopieerrecht © copyright van dit PDF-bestand berust bij de Stichting Cultureel Brabant 2011. Dit bestand is uitsluitend bedoeld voor persoonlijk en niet commercieel gebruik. Indien uit dit bestand geciteerd wordt, stellen uitgever en redacteur het op prijs dat de bron vermeld wordt.

#2013-07-09

---

aflègge

ww., st.

afleggen (van lijken)

Het afleggen van het lijk geschiedde meestal door de vrouw van de aanspreker [zie het lemma 'bidde']. (Zo sneed het mes aan twee kanten.) Maar er waren ook wel andere vrouwen die dit werk als bijverdienste waarnamen. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 2 'Doden-cultus van eertijds'; NTC – 16-11-1950)

avelot

zn.

enveloppe

Postagentschappen bestonden nog niet. Wel verkocht men in sommige winkels postzegels, maar met verhoging van een halve of hele cent en daar werd 70 jaar geleden ook rekening mee gehouden. Men verkocht bijv. postzegels en schrijfbehoeften, velletjes brievenpapier, "brievenzekskes" of "avelotten" (enveloppen), pennen en inkt in 't Herringsend (Haringseind, Korvelseweg) bij F. v.d. Hout-Becx, op Korvel bij Trui Bos (recht tegenover de brievenbus), in den Berrendijk (Berkdijk) bij Piet van Heijst. Zo zal het in andere buurten ook wel geweest zijn. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 12 'Van postwagen en diligence'; NTC 11-12-1951)

belajjtòffeld

bastaardverwensing

bedonderd

'bènde naa hillemlò belajjtòffeld'

samenstelling uit 'latafel'

...een latafel. Deze ziet men heden niet meer in de stad. Zij is vervangen door het dressoir, maar in tegenstelling met het laatste, dat zowat uitsluitend met wat er in en er op staat voor pronk dient, had de latafel een méér praktisch doel. Zij was iets hoger en bevatte gewoonlijk drie diepe laden, waarvan dan in de onderste onderkleding, in de tweede betere kleding, zoals de grote pofferhuts, moeders zijden pelerine en/of neusdoek (wollen omslagdoek) en in de bovenste meer kleinere maar meestal ook kostbaardere voorwerpen. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 1 'Wijkbuurten in vroeger

dagen; NTC – 8-11-1950)
<p>bidde</p> <p>ww. zw.</p> <p>bidden = uitnodigen</p> <p>Nadat men met de bidder was overeengekomen, moest de lijst opgemaakt worden van familie, vrienden en kennissen, die moesten worden gebid: verzocht, uitgenodigd om de begrafenis bij te wonen. Velen zullen misschien in de mening verkeren, dat de aansprekers de naam "bidder" hadden, omdat voor en na de begrafenis in het sterfhuis door hen vijfmaal het Onze Vader en Weesgegroet werd gebeden. Niet daarom hadden zij die naam. Als iemand vergeten was bij de uitnodiging, dan zei hij of zij: "Ik ben niet gebid" en de naastbestaanden, als zij daarop opmerkzaam werden gemaakt, zeiden: "Die hebben wij vergeten te laten bidden." (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 2 'Doden-cultus van eertijds'; NTC – 16-11-1950)</p>
<p>bidhèùs</p> <p>zn.</p> <p>Eertijds had iedere buurt haar bidhuis, meestal, als het kon, gevestigd in een boerenwoning omdat deze gewoonlijk meer ruimte hadden in - zoals men dat toen noemde - een open voorhuis. (...) Daar werd iedere Zondag de rozenkrans gebeden. In de Meimaand gebeurde dit iedere dag, maar dan werd ook het Mariabeeld, op kosten der buurtbewoners, extra versierd. Was er van de omwonenden iemand voorzien van de laatste H.H. Sacramenten dan werd ook in het bidhuis gedurende drie avonden de rozenkrans gebeden. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 1 'Wijkbuurten in vroeger dagen; NTC – 8-11-1950)</p>
<p>blaosslaon</p> <p>ww., st.</p> <p>spel</p> <p>Wij herinneren ons nog, dat bij gelegenheid van het huwelijk van een fabrikantszoon op de achter het huis gelegen weide aan het personeel een feest was aangeboden en dat daar allerlei volksspelen werden gehouden als kikvorskruien, sprietlopen, mastklimmen, zaklopen en blaaslaan. Het laatste bestond hierin, dat twee personen beiden gewapend met een strak opgeblazen varkensblaas trachtten elkaar van een smalle plank te slaan, die een eindje boven de grond was aangebracht. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 13 'Oude koffiehuzen in Tilburg 1'; NTC 16-2-1952)</p>
<p>boekent</p> <p>Als de varkens nog klein waren, kocht men bijvoorbeeld karnemelk van de boer. Werden ze groter - en vooral tegen de tijd dat zij vetgemest werden - kwam er graanmeel. Als het kon boekweitmeel en toen ook de maïs in de handel kwam maïsmeel, maar hierin bestond een groot onderscheid. Als er een slager kwam om een vet varken te kopen, was gewoonlijk zijn eerste vraag: waarmee is het gemest, met boekweit of met maïs. In het eerste geval was de geboden prijs per kilo altijd een paar centen hoger dan bij maïsvoer. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 6 'Paaseieren, namen en verdwenen gebruiken'; NTC 29-3-1951)</p>
<p>bolderwaoge</p> <p>znw.</p> <p>bolderwagen, bolderkar</p> <p>Zoals deze hadden ook meestal de anderen voor hun speciale vrachten geschikte vervoermiddelen. Een der meest bekende was o.a. de bolderwagen met laagliggende bodem, zodat de gewoonlijk zware vrachtstukken niet hoog behoeften te worden getild. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 21 'Tilburg had een respectabele lijst'; NTC 4-2-1954)</p>

böstel

zn.

afvalprodukt bij het brouwen van bier

Het voornaamste hiervan was de bostel, meestal genoemd "buistel". Dit was het overschot van de gemalen of geplette mout, nadat de wort (d.i. de benaming voor het aftreksel van de mout) er af was. Deze buistel werd afgehaald door boeren - vooral voor melkvee. De boeren kregen bericht welke dag er gebrouwen werd en wanneer ze dan aan de brouwerij moesten zijn. Van de mouterij werden als veevoeder verkocht de gedroogde en afgemalen moutkiemen. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 9 'De brouwerij van vroeger'; NTC 1-8-1951)

braawer

In onze schooljaren hebben wij ooit gehoord of gelezen, dat er een tijd was, waarin Tilburg 63 brouwerijen telde. Wanneer dit geweest is, hebben wij niet kunnen achterhalen; ook het Gemeente-archief verstrekte ons hieromtrent geen gegevens. Wel kregen we van de heer Schurink enige lijsten ter inzage van bestaande brouwerijen in de jaren 1690-1696. In 1694 bijv. waren hier 28 brouwerijen, waarvan enige waren aangegeven als "huisbrouwerij", de overige als coöp. brouwerij. De eerste brouwden dus voor eigen huishouden met dienend personeel, de andere natuurlijk ook voor eigen gebruik en tevens voor de verkoop. (...) Met deze 28 zijn we echter nog lang niet aan de 63. Bij de toename der bevolking is echter waarschijnlijk ook het getal brouwerijen wel gestegen. Een oud-Tilburger, die er ook iets van weten kon en bij wie wij daarom eens informeerden, vond dit getal 63 absoluut niet onaannemelijk, zelfs zeer goed verklaarbaar, want men moet hierbij niet vergeten, dat koffie en thee toen hier nog totaal onbekend waren. Deze dranken zijn hier pas ingeburgerd na de oprichting der Oost-Indische Compagnie en er kan nog een hele tijd verlopen zijn vooraleer het de volksdranken zijn geworden. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 8 'Oude brouwerijen in Tilburg'; NTC 23-6-1951)

(...)

Nu we toch hierover bezig zijn, willen we nog even de brouwerijen die we in Tilburg gekend hebben de revue laten passeren.

1. Aan de Heikant bij de ingang der Heikantse Baan de firma Witlox.
2. Aan het Goirke hoek Kasteeldreef Jan de Kanter, tevens koster.
3. Aan de Veldhoven C. van Roessel, brouwerij "De halve Maan" tevens handelsmouterij.
4. Aan de Bosscheweg rechts over de Kanaalbrug brouwerij "De Kroon" met mouterij. De eerste hiervan staat er nog, maar zal wel van bestemming zijn veranderd. Tijdens de oorlog 1914-1918 deed ze nog dienst als groente-drogerij.
5. Aan de Lovensestraat heeft de heer v. Tulder nog een brouwerijtje gebouwd, maar of er ooit bier gemaakt is betwijfelen wij sterk. Het gebouw bestaat nog en is te vinden op het terrein van de steenkolenhandel der firma Van Ierland.
6. Aan de Bosscheweg ter hoogte waar nu fraterhuis en -school staan, firma v. Roessel, brouwerij "Het Anker". Deze heer woonde echter op de Heuvel naast de kerk en had ook café, het tegenwoordige "l'Industrie".
7. Aan de Bredaseweg, waar nu is gevestigd melkhandel firma v. Thiel, voordien de graanhandel firma Gebr. Majoie, was de brouwerij van de heer van den Boer.
8. Eveneens aan de Bredaseweg, tegenover het missiehuis, heeft Henri de Kanter, zoon van Jan (zie nr. 2), ook een brouwerij gebouwd. Hiervan zouden we hetzelfde kunnen zeggen als van nr. 5. Heden is er in gevestigd de garage van de heer Strijbosch.
9. Aan het Korvelplein brouwerij "De Posthoorn", erven A.H. v. Roessel. Deze A.H. van Roessel was een broer van brouwer C. v. Roessel aan de Veldhoven (zie nr. 3). Op Korvel was ook een mouterij voor eigen gebruik.
10. Brouwerij "De Schaapskooi", ook met eigen mouterij.

Dan waren er nog een paar andere, die echter geen Coopbrouwerijen waren, dus uitsluitend dienden voor eigen gebruik. Wellicht bestaan ze nog, namelijk bij de Eerw. Paters Capucijnen Korvelseweg en de Eerw. Paters Missionarissen aan de Bredaseweg.

Buiten deze Tilburgse brouwerijen leverden nog verschillende andere brouwers hier hun product, o.a. die van Hilvarenbeek, Baarschot (onder Diessen), Middelbeers, Vessem en misschien nog andere. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 9 'De brouwerij van vroeger'; NTC 1-8-1951)

brier

zn.

barrière = slagboom, lokale grenspost, tolpost

De meesten van ons hebben nog wel gekend de barrières of barrier, nog korter "brier", gelegen aan de wegen die zijn aangelegd tijdens de Franse overheersing en daarom meestal genoemd Napoleonswegen, zoals Turnhout-Tilburg, Tilburg-Breda, Tilburg-Den Bosch. Zo ook van de grens Achel-Eindhoven, Boxtel-Den Bosch. Over deze wegen lagen de barrières, slagbomen, met de huizen waarvan men de nu nog bestaande "brier" noemt. Maar het huis, meestal ook herberg, was niet de barrier, maar de boom, die over de weg lag, zoals nu nog aan de grenskantoren. Hier moest door voerlui met paarden of honden en ook voor voetgangers tol worden betaald. Het recht om tol te innen werd tegelijk met het woonhuis verpacht. (...) Voor zover ons bekend waren er in Tilburg 3 barrieren, waarvan 2 aan de Bredaseweg. De eerste lag tegenover café "Het dorstig Hert" en de tweede, voor de Hultense brug, tegenover café Dongenwijk en de derde op de Bosscheweg, juist voor het tegenwoordige spoorwegviaduct. Deze zaak is echter ook verbouwd en niet meer als barrier te herkennen. Van de Poppelse grens naar Tilburg waren er 2, maar beiden onder de gemeente Goirle. Vanaf Tilburg lag de eerste juist over de gemeentegrens, rechts. Zij draagt nog steeds de naam van "De Golse brier". De tweede lag op de Poppelseweg even voor de brug over de stroom. Tot voor enige tijd waren beide uitwendig nog in de oorspronkelijke toestand. Deze bierhuizen waren allen in dezelfde trant gebouwd en op een afstand van elkaar van ca. een uur gaans. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 12 'Van postwagen en diligence'; NTC 11-12-1951)

brievezèkske

zn., dim.

brievenzakje = enveloppe

Postagentschappen bestonden nog niet. Wel verkocht men in sommige winkels postzegels, maar met verhoging van een halve of hele cent en daar werd 70 jaar geleden ook rekening mee gehouden. Men verkocht bijv. postzegels en schrijfbehoefden, velletjes brievenpapier, "brievenzekskes" of "avelotten" (enveloppen), pennen en inkt in 't Herringsend (Haringseind, Korvelseweg) bij F. v.d. Hout-Becx, op Korvel bij Trui Bos (recht tegenover de brievenbus), in den Berrendijk (Berkdijk) bij Piet van Heijst. Zo zal het in andere buurten ook wel geweest zijn. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 12 'Van postwagen en diligence'; NTC 11-12-1951)

busselke

Direct na het sterven liet men aan de voorzijde van de woning de valgordijnen omlaag en werden de vensterluiken gesloten. Voor de deur plaatste men een stro-"busseltje". Dit busseltje was circa 1/2 meter lang en had een doorsnede van ongeveer 20 cm. Aan de voor- en achterzijde hiervan werden 5 en aan iedere zijkant één baksteen schuin liggend opgezet; in het midden, bovenop een houten bord, in de vorm van en met het bekende dodensymbool, doodshoofd met daaronder de gekruiste beenderen, er op geschilderd. Was de overledene niet gehuwd, maar had hij of zij de eerste H. Communie gedaan - waren zij dus boven de leeftijd van elf, twaalf jaar - dan stak men aan weerszijden van het doodshoofd over de gehele lengte palmtakjes, die dan nog werden versierd met witte papieren strikjes en strookjes. Binnenshuis werden de spiegels omgedraaid. Dus met glas naar de muur gehangen. Het stro-"busseltje" buiten zowel als de omgekeerde spiegel binnen hadden hun symbolische betekenis. Het dorre rijpe afgemaaide stro duidde op het afgesneden leven en de omgekeerde spiegel? Toen wij voor de eerste maal zo'n omgedraaide spiegel zagen, vroegen we aan vader wat dat betekende. Waarom men die spiegel andersom had gehangen en wij kregen ten antwoord: "Ja, jongen, dat heeft men gedaan, omdat er nu een andere spiegel in huis is, waarin de mensen zich kunnen bekijken!"... Of de stenen ook een symboliek hadden, hebben wij nooit kunnen achterhalen. Waarschijnlijk dienden deze dus alleen om het omrollen of wegwaaien van het stro te voorkomen. Later werd het stro vervangen door een rond hout van dezelfde vorm en omvang als stro geschilderd. De stenen werden door plankjes vervangen in gelijke grootte, in steenkleur geleverd met in het midden een zwart kruisje en omlijst met een zwart randje. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 2 'Doden-cultus van eertijds'; NTC - 16-11-1950)

dodsbidder

Voor de tijd dat de stichting "Rooms leven" de begrafenissen regelde, werd dit particulier door de "doodbidders" verzorgd. Deze hadden voor hun raam een bordje, waarop behalve hun naam ook te lezen stond: "Aanspreker en lijkbezorger". Nu was het geen zeldzaamheid, dat voor de woning van een ernstige zieke, waarvan een spoedig einde verwacht kon worden, een of soms méér van deze mannen in de buurt bleven rondwandelen om zodra de zieke de laatste adem had uitgeblazen, direct hunne diensten te kunnen aanbieden. Hier werd dan het spreekwoord: "De een zijn dood is de ander zijn brood" tot een waar woord gemaakt. Het is natuurlijk wel te begrijpen, dat wanneer dat op en neer kuieren door de naastbestaanden van de zieltogende werd opgemerkt, dit bij hen een minder prettige indruk maakte. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 2 'Doden-cultus van eertijds'; NTC – 16-11-1950)

draajbôom

znw.

- Velen van ons hebben nog wel de leurders gekend uit Kaatsheuvel met bezems en boenders. Was de stal aan het huis verbonden, dan was er vanaf de goot ook een deur, die toegang gaf op de voorstal, de ruimte waar het vee gevoerd werd. In de woonkamer naast de gootdeur was dan de draaiboom, een staande balk, die draaide tussen vloer en zolder met aan het boveinde een liggende balk, tussen beide zat een schuine stutbalk. Aan het vrije uiteinde hing een stang of ketting met haak, waaraan de sopketel op juiste hoogte boven het haardvuur kwam te hangen. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 16 'Rond de boerenhaard 1'; NTC 27-6-1952)

èùthalle

ww., zw.

Een ander ook nog al veel voorkomend geval was het "uithallen" bijv. van een koe bij noodslachting. Het gemeentelijk abattoir bestond nog niet en keurmeesters waren er al evenmin. De slager die in zulke gevallen ter hulp werd geroepen, moest zelf maar uitmaken of het vlees al dan niet in zijn geheel of gedeeltelijk voor de consumptie geschikt was. De omroeper bewerkte dan die buurten die niet al te ver van de slachtplaats verwijderd lagen en noemde daarbij de prijzen van de verschillende vleesdelen die zouden worden aangeboden. Daar deze prijzen gewoonlijk vrij wat lager genoteerd waren dan in de slagerswinkel, togen de huismoeders er graag heen. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 3 'De stadsomroeper; NTC – 2-12-1950)

fèèn

hier znw.: de fèèn, de fijne, beschaafde mensen

- Nu nog iets over de gewone werkmanscafés. Meestal waren dat bijzaken die door de vrouw werden waargenomen in de tijd dat de man zijn werkzaamheden buitenshuis verrichtte. Op Korvel bijv. waren Smits en v. Boxtel meesterknecht, de eerste bij Gebrs. Diepen, de tweede bij v. Doren en Dams. Zo waren er meer. Van één hoorden wij nog ooit iets vertellen. De naam van zijn zaak zullen we maar niet noemen, zij komt ook niet op de voorgaande lijst voor. Op zekere dag zat hij met zijn patroon op diens kantoor. Zij schenen elkaar te kennen en aan elkaar gewaagd. De patroon stelde hem de vraag: "Als nu de duvel eens binnenkwam, wie van ons tweeën zou hij dan eerst nemen?" De meesterknecht antwoordde niet direct. De patroon zei daarop: "Ik denk wel van mij, want ik ben enz. ..." Onder dat bedrijf kwam een weverke binnen. Hij had zijn stuk geleverd en wilde geld beuren. Nu zei de patroon tegen dat weverke: "Wat zegde gij er van Jantje?" "Ja," zei Jantje, "maar ik weet niet waar ge het over hebt." De patroon zei welke vraag hij gesteld had aan zijn meesterknecht. Jan dacht even na en zei toen: "Ik geloof niet mijnheer, dat ge een van twee groot gevaar loopt." "Niet?" vroeg mijnheer, "wie zoude gij dan denken, dat hij zou vatten?" "Wel mij, mijnheer." "Jou?" zei mijnheer vol verwondering, "en gij zijt zo'n braaf goei katholiek menneke." "Precies daarom, mijnheer, jullie krijgt hij toch wel, daor hoeft ie nie mee te hosten!" (haasten). (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 14 'Oude koffiehuisen in Tilburg 2'; NTC 8-3-1952)

geriefhout

Maar er was nog meer nodig voor hof en stal, namelijk geriefhout om bijvoorbeeld de omheining en/of vloer van het varkenshok in stand te houden of voor de afscheiding der andere stalbewoners, ook voor boonstaken en palen voor de droogdraden enz. Die werden ook wel eens stiekem gekapt, maar dat bleef toch altijd gevaarlijk. Meestal werd dat geriefhout gekocht op verkopen in de wintertijd. De dennenbossen aan de Bredaseweg of in de Blaak werden geregeld gedund. De uitgekapte boompjes werden in hoopjes gelegd en genummerd. Dan werd gelegenheid gegeven de kopen te bezichtigen en konden de kijkers de nummers noteren van de kopen, die hun het best aanstonden. In de Warande, eigenaar notaris Daamen, en de pannembakkerij van de familie v.d. Mortel was geregeld ieder jaar zulk een verkoping. Na de verkoping trokken de kopers er op uit om de boompjes van takken te ontdoen. Hiervan werd met eiken wissel mutserd gebonden en als alles klaar was, bestelde men een voerman die de boel thuis bracht. Voor het mutserd binden gebruikte men een eiken wis, dit is een lange eiken stok, omdat deze bij het draaien boog zonder te breken. Later toen die wallen meer werden gerooid, nam men gebrande ijzerdraad om mutserd te binden. Wallen waren 3 à 4 meter brede schaarhoutbosjes, die dikwijls om de akkers lagen. Zij bestonden uit oude stronken, die als het bovenhout groot genoeg was voor mutserd, werden gekapt en dan weer opnieuw uitschoten. Door de behoefte aan meer bouwland werden die oude tronken uitgegraven, zodat ze thans in de omstreken van Tilburg zo goed als niet meer voorkomen. Ook de jaarlijkse houtverkopen hebben afgedaan. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 6 'Paaseieren, namen en verdwenen gebruiken'; NTC 29-3-1951)

geut

- Verder rondgaande zag men een deur naar de goot, waar de gootsteen stond met er onder of er naast het moosgat, waardoor het afvalwater een uitweg had om in het mooskultje bij de mesthoop zijn einde te vinden. Ook zagen wij er meestal de bezem, een bundel bremtakjes, berketakjes of heideplanten, bovenaan vastgemaakt door gespleten eikenwissel. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 16 'Rond de boerenhaard 1'; NTC 27-6-1952)

hègmulder

Nog iets anders uit de oude muldersdoos. Wie heeft er ooit gehoord van "hegmulders"? Ja, zullen ze in Tilburg zeggen, die hebben we in onze jeugd met dozen vol uit de heggen geschud. Accoord, wij ook, maar die worden er toch niet mede bedoeld. Een andere vraag, die de meeste lezeressen en lezers wél zullen kunnen beantwoorden. Wat is een "wanderbursche"? In Duitsland vond men die vroeger nog al veel. Het waren reizende vaklui, die geen vast werk hadden en van de ene plaats naar de andere reisden en bij hun vakgenoten werk vroegen. (...) Van Nederlandse wandelknechts in het algemeen hoorden we nimmer. Maar wel echter in het molenaarsvak. Deze noemde men "hegmulders". De benaming is begrijpelijk, omdat zij evenals de meikever van de ene "haag" op de andere vliegen, zij van de ene mulder naar een volgende trokken. Bij onze oud-buurman hebben wij ze wel eens gezien als ze 's morgens na een nacht vrij logies en ontbijt met wat reisgeld verder trokken.

In Tilburg en omgeving hadden ze een goed terrein, want er waren hier veel mulders. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 20 'Over mulders en molens'; NTC 4-10-1952)

hèrd

znw.

kachel

- Dan kwam de haard. Nu moeten de lezeressen zich geen moderne kamerkachel, met deze naam, voorstellen. Neen, de boerenhaard was heel wat eenvoudiger. Het was gewoon een ring van rond staafijzer met een diameter van ca. een halve meter, die steunde op vier ijzeren pootjes van bandijzer, al of niet met boven en onder een krulletje, waardoor de ring op ca. 15 cm van de vloer kwam te liggen. Rond en boven deze haard was dan de wijde schoorsteen. Beneden de zoldering had deze een breedte van plusminus 2 meter, dan werd hij steeds smaller en eindigde in het rookkanaal. (...) De haard is echter toch meestal vervangen door de plattebuiskachel. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 16 'Rond de boerenhaard 1'; NTC 27-6-1952)

hōogkèèr

De vaste voerlui op deze verschillende plaatsen kon men al in de verte herkennen. Het was wel wat men vroeger noemde een "hoogkar" als tegenstelling tegen de "aardkar", de gewone boerenkar met smalle bodem en schuin opstaande zijwanden en gewoonlijk achter zonder schot. Maar de voermanskar was gewoonlijk wel iets groter van bouw, dus met grotere bodemoppervlakte voor het beladen, iets grotere wielen voor het makkelijker rijden en dan meestal de huifrepen er op met de huif opgedraaid, vanaf de staarteinden tot aan de burries er overheen getrokken, zodat bij regen onderweg deze er over kon worden uitgespreid, men behoefde ze maar uit elkaar te draaien en opnieuw aan de burries vast te maken, zodat de voerman zelf en de goederen die hij had geladen droog konden worden gehouden. (Lowie van Dorrus Mistert; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 21 'Tilburg had een respectabele lijst'; NTC 4-2-1954)

huubèrtusbrōjkes, etc.

Onlangs vierden wij de feestdag van St. Hubertus. Dan wordt in alle kerken het Hubertusbrood gewijd. Dit brood is tegenwoordig ongedroogde beschuit. De bakkers nemen van tevoren bij hun klanten de bestellingen op. De broodjes worden dan direct na de wijding thuisbezorgd en direct genuttigd. Vroeger was dit een beetje anders. Bij de wijding waren niet alleen de bakkers met beschuitbollen, maar ook huismoeders of grotere kinderen en niet te vergeten leden van de boerengezinnen met een heel of half wittebrood of ook wel roggebrood aanwezig. Na de wijding werd hiervan wel iets gegeten, maar het overige ging in de kast om bewaard te worden. Ging men op reis, zoals wij boven, dan werd hiervan een gedeelte meegenomen om het zo nodig onderweg te kunnen eten. Wij hebben het echter nooit meegemaakt, dat er gebruik van moest worden gemaakt; die tijd dat het wel moest, lag echter toch niet zo ver achter ons. Wij hebben er oudere mensen, die het ondervonden hadden, meermalen over horen spreken. De boeren hadden steeds gewijd brood in huis om in tijd van nood hiervan ook aan het vee te kunnen geven. Op de door ons veelvuldig bezochte dorpen hoorden wij ook wel eens spreken over St. Hubertussleutels, die in sommige families van geslacht op geslacht overgingen. Hiermede werd het vee voor de kop gebrandmerkt, wanneer dolle of razende honden in de omtrek waren. (Lowie van Dorrus Mistert; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 18 'Oude gebruiken en de Beekse doornboom'; NTC 5-12-1952)

kammeejon

znw.

vrachtwagen

- Dan de caméon, wel bekend, ook een platte wagen, waarop ook opzij en achter borden konden worden gezet om het afvallen van de geladen stukgoederen te voorkomen. (Lowie van Dorrus Mistert; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 21 'Tilburg had een respectabele lijst'; NTC 4-2-1954)

kapperke

zn., dim.

borrelglaasjes, kleine bierglazen

Nu zouden wij het hebben over de biertapperij. Ja, en zoals reeds gezegd, werd vroeger het bier in de kelder uit de houten kraan getapt. Er waren echter ook herbergen waar het per literskruik op tafel gebracht werd. Zo herinneren wij ons nog het café van de Wed. van Broekhoven, juist in de bocht rechts, ongeveer aan de Groenewoudstraat. Men bestelde daar een kruik bier en de kasteleines bracht die met evenveel glaasjes als het gezelschap personen telde. Die glaasjes waren natuurlijk niet groot. Men noemde ze kapperkes. Was de kruik leeg, dan bestelde men een nieuwe. De prijs was één dubbeltje. (Lowie van Dorrus Mistert; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 10 'Het tappen van het bier'; NTC 29-08-1951)

kattekòp

zn.

inhoudsmaat

Een grote 50 jaar geleden waren de tonnen nog in gebruik en werd een ton gerekend op 150 liter inhoud. Ook was er fustwerk in gebruik van 1/2 ton of "vat", van 1/4 ton of "keneke" en van 1/8 ton dat men "kattekop" noemde. (Lowie van Dorrus Mistert; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 8 'Oude brouwerijen in Tilburg'; NTC 23-6-1951)

<p>kènneke zn. inhoudsmaat</p> <p>Een grote 50 jaar geleden waren de tonnen nog in gebruik en werd een ton gerekend op 150 liter inhoud. Ook was er fustwerk in gebruik van 1/2 ton of "vat", van 1/4 ton of "keneke" en van 1/8 ton dat men "kattekop" noemde. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 8 'Oude brouwerijen in Tilburg'; NTC 23-6-1951)</p>
<p>kepèl</p> <p>Bij geboorten gingen de naaste buren mee aangeven. Dit laatste was dan voor de vader nog al een dure gebeurtenis, want dan sloeg men bij het naar huis gaan geen een "kapelleke" over. En dan bleven de gevolgen niet uit... (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 1 'Wijkbuurten in vroeger dagen; NTC – 8-11-1950)</p>
<p>kieste ww., st. kisten</p> <p>De timmerman, die de doodskist had mogen maken, verzorgde ook het kisten, d.i. het in de kist leggen van het lijk. Kleine kinderen werden, als zij in het kistje gelegd waren, door de jongste meisjes uit de buurt versierd met blaadjes en bloempjes. Voor deze versierselen waren er bepaalde winkels, zoals Cato Becx tegenover het Willem II-monument. Tegenwoordig is in hetzelfde huis het café Otten gevestigd. Voorts was er de firma Jansen-Gram in de Zomerstraat bij de Markt. Nu zijn ook nog in hetzelfde pand gevestigd de firma's v.d. Linden, groentenhandel, en Van Zantbeek, kachels en haarden. Op het Goirke hadden we de dames Vos in het pand - of er naast - waarin nu de firma Jac. de Kort-van Leeuwen haar zaak heeft. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 2 'Doden-cultus van eertijds'; NTC – 16-11-1950)</p>
<p>Kwakkel topon.</p> <p>- In de buurt van de "Kwakkel" - het gedeelte van de Elzenstraat tegenover de Eikstraat - stond en staat nog Kruissensmolen. Waar die naam vandaan komt, is ons niet bekend. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 20 'Over mulders en molens'; NTC 4-10-1952)</p>
<p>mulder</p> <p>Waarschijnlijk heeft ieder van ons wel eens het spreekwoord gehoord: Dat zullen we God en de mulder maar laten scheiden, die scheiden zo veel. (...) Velen zullen de mulder wel eens bezig hebben gezien. Het aangebrachte koren of graan gaat eerst naar boven tussen de maalstenen, het meel hiervan gemalen komt door een gleuf van ca. 25 cm naar beneden. Deze gleuf heeft schuin opstaande wanden van 10 tot 15 cm hoogte en aan het einde is er een plankje, dat in de gleuf past en er bij het scheiden tegen kan worden gezet. De zak waarin het meel wordt opgevangen, hangt open aan die gleuf met twee haakjes. De voorkant van die zak wordt opgehouden door een haakje verbonden aan een touwtje, dat over een katrolletje loopt en waaraan een gewicht is bevestigd.</p> <p>Toen de boer de zak bracht, was er bijv. 50 kg graan in, dus er zou ook 50 kg meel in moeten komen. Neen, zegt de mulder, want van dat meel verstuift onderweg of blijft kleven aan molenstenen en waar het verder passeert. De mulder staat onder bij de zak en meent op zeker moment dat er genoeg in is. Hij neemt bovengenoemd plankje en zet het tegen de latjes aan het eind der gleuf. Nu loopt er geen meel meer in de zak. De mulder heeft gescheiden, even de zak losgemaakt en op de bascule. Is er te weinig in, dan gaat er een schep bij, andersom een schep er uit. Dat is het scheiden van de mulder en iedereen zal nu het bovenaangehaalde gezegde wel begrijpen. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 20 'Over mulders en molens'; NTC 4-10-1952)</p>
<p>oets</p> <p>Verder om niet te vergeten "de oets", ook wel mallejan genoemd, het speciale vervoermiddel voor bomen. Deze bestond uit twee wielen maar groter dan een gewoon karwiel, zodat dus de as ook hoger kwam te liggen. Deze as was zwaarder dan van een gewone kar en er op lag een houten balk en hieraan was beweegbaar verbonden een vooruitstekende paal van ca. 3 m met aan het vooreind een stevige ijzeren ring, waar bij het gebruik de haamknuppel werd ingehaald met aan de uiteinden hiervan ook een stevig ijzeren oog, waar bij het inspannen de haagten of strengen werden ingehaakt. Dit voertuig werd gebruikt voor het vervoer van bomen, die onder de as werden gehangen. Drik en Kees Zebregs aan 't Goirke, Tinus, Kees en Jan Leijs, Hasselt, Huybrechts Lijnsheike waren in dit werk de mannen van 't vak. (Lowie</p>

<p>van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 21 'Tilburg had een respectabele lijst'; NTC 4-2-1954)</p>
<p>opkamer znw. slaapvertrek, hoger gelegen, vaak boven de kelder van de woning. - Verder vonden we gewoonlijk in de woonruimte nog een deur naar op- of zijkamer en de bedstee van het ouderpaar. Onder de opkamer was de kelder, waarin de aardappelen en in de slachttijd ook de kuip met de pekel, waarin de hammen en zijden spek en de kleinigheidjes als de pootjes, rugstrang, enz. een plaats vonden. (...) Op de opkamer trof men een ledikant of bedstee, kleerkast en verder gerief aan, indien er de plaats voor was. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 16 'Rond de boerenhaard 1'; NTC 27-6-1952)</p>
<p>örfeejus eigenn. Tilburgse uitspraak van de naam van harmonieorkest Orpheus - "Orpheus" is tegenwoordig gevestigd op het Smidspad, in de vroegere zaak van de heer Zebregs. Het eigen gebouw aan het Wilhelminapark heeft niet lang dienst gedaan. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 14 'Oude koffiehuzen in Tilburg 2'; NTC 8-3-1952)</p>
<p>plukselköltje znw., dim. - Alleen wat groenvoer, de gele peeën, knollen en spurrie stonden nog te velde, en zolang het open weer was (geen vorst) konden deze nog worden binnengehaald en was het plukken hiervan een van de dagelijkse bezigheden. Was een karrevracht geplukt en of gestoken (de peeën), dan spande de boer in om dat vrachtje op te halen. Thuisgekomen ging dat niet direct naar de stal, maar eerst naar het plukselkuiltje om gewassen te worden, teneinde de aanklevende aarde te verwijderen. Daarna kwam het in de stal voor de beesten. Vroeger was bij iedere boerderij een plukselkuiltje te zien langs de straat in de nabijheid van de stal. Op de dorpen treft men ze nog wel eens aan. Natuurlijk zandde de bodem geregeld aan door het wassen van het groenvoer, dat rechtstreeks van de akker kwam. Daarom moest 't kuiltje van tijd tot tijd uitgediept worden. Dat uitdiepen noemde men "uitschieten". (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 15 'Boeren in de winter'; NTC 17-5-1952)</p>
<p>pösseegel zn. postzeegel In onze jeugd werd ons iets verteld over de post, dat reeds lang is vervallen. Het was namelijk strafbaar een geadresseerde brief van de ene plaats naar de andere te vervoeren of bij zich te dragen buiten de plaats van herkomst. (De P.T.T. heeft nu nog het monopolie van brievenvervoer.) Met de postzegels ging het integendeel nogal te goeder trouw. Althans in Tilburg. Op Korvel bijv. hebben wij meermalen gezien, dat brieven in de bus, die stond tegen de oude kerk, werden gestoken en daarbij 5 centen in een papiertje gevouwen. Het postkantoor was ver weg en daar ging men niet om de haverklap naar toe. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 12 'Van postwagen en diligence'; NTC 11-12-1951)</p>

<p>putmik</p> <p>De welwaterput kennen we allen wel, die zijn er op de dorpen nog genoeg te zien. Waar hier de waterleiding nog niet bestaat, zal er wel een pomp zijn aangelegd. Maar voor hen, die geen put kennen, willen wij hiervan een korte beschrijving geven. De oude put* was van baksteen opgetrokken en ca. 3 à 4 meter diep, rond van vorm en ruim 1 meter in doorsnee. Op de bovenlaag, iets boven de begane grond, stond de putkuip gemaakt van planken, zeskantig van vorm en ca. 1 meter hoog. Op een paar meter afstand achter de putkuip stond de putmik. Dit is een boom van ca. 15-20 cm dik en ongeveer 3 meter hoog, waarvan het boveinde een mik was, dus een V. In deze mik lag een ronde ijzeren staaf en daarop de putroei met inkeping en het dikste eind naar achter. Aan de roei was met een ketting verbonden de putzwengel, een lange dunne spar, waaraan onder een flinke haak, veeltijds een halvesleets hoefijzer om de emmer aan te hangen. Bij het water putten werd deze emmer met de zwengel omlaag gelaten. Bij het water een forse naar onder gerichte slag en de emmer kon vol worden opgehaald. Om het ophalen van die gevulde emmer te vergemakkelijken vormde het achtereind van de putroei een tegengewicht, dat zo nodig door het opleggen van een tweede stuk hout nog werd verzwaard. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 6 "Hygiëne" in vroeger dagen'; NTC 28-4-1951)</p>
<p>schaaw znw. schouw</p> <p>-- Op hoogte van de volle breedte waren diverse ijzeren stangen ingemetseld voor het ophangen van ham en spek om dit te roken. Nog steeds is het de gewoonte om deze varkensproducten boven een houtvuur te roken. Om meer rook te ontwikkelen wordt thans ook wel houtzaagsel gebruikt. Aan de stang in het midden werd de haal bevestigd. Dit was een instrument van ijzer, waarvan het bovenste vastzat. Het onderste gedeelte droeg een haak en een kant met tanden en was door middel van een hendel beweegbaar. Dit diende om de aangehaakte ketel op goede hoogte boven het haardvuur te brengen. De diepte der schouw, d.i. van de huiskamervloer tot de zijgevel, zal ongeveer 80 à 90 cm zijn geweest. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 16 'Rond de boerenhaard 1'; NTC 27-6-1952)</p>
<p>schòp</p> <p>Als we dan achter komen, zien we eerst het schop of de stal, waarin het vee, de voerartikelen, het strouwsel (dit lijkt ons een samentrekking van strooisel en rouwsel, datgene wat in de dennenbossen en bij het schaarhout op de grond gevonden werd, spellen (dennennaalden), mos, varens, bladeren enz.), verder brandhout, geriefhout en de rommel, die in huis niet thuis hoorde. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 6 "Hygiëne" in vroeger dagen'; NTC 28-4-1951)</p>
<p>schreuer</p> <p>Hierboven [zie lemma 'bidde'] spraken wij van één bidder. Dat was wel het meest voorkomende geval. Degenen, die beter bij kas waren, namen er twee en de hogere standen hadden er veelal vijf. Deze koos de familie echter niet zelf. In de meeste gevallen - zeker in het zuidelijk stadsgedeelte - was de heer Koos van der Wee de man die voor alles te zorgen had en dat was hem toevertrouwd. Hij nam zijn medehelpers en met hun vijven gingen zij hun werk doen. De bidders gingen dan twee aan twee links en rechts van de straat deur voor deur de dood aanzeggen of ter begrafenis uitnodigen (bidden), de vijfde, de "schreuer" liep in het midden van de straat. In afwijking met de bidders, welke de gewone doodbidderssteek, een hoed in vorm gelijkend op een generaalsoed, op het hoofd hadden, droeg de "schreuer" de hoed met de zijranden neergeslagen. Dus met een brede platte rand en in handen hield hij op de borst een witte doek, tips gedragen, zodat de tegenoverliggende tip laag afhing. Hij lette er op of niemand door de bidders werd overgeslagen en maakte zo nodig hen daarop opmerkzaam. Maar al noemde de volksmond hem "schreuer", schreeuwen (wenen) deed hij toch juist nog niet. Wel zette hij een alledroevigst gezicht. Zijn gelaat de uitdrukking geven, welke bij de omstandigheden paste, kon hij wel. Daarin was hij specialist en hierin kon de beste toneelspeler hem niet verbeteren. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 2 'Doden-cultus van eertijds'; NTC - 16-11-1950)</p>
<p>slòt zn.</p> <p>Het slot was een halssnoer, bestaande uit drie of vier snoeren bloedkoralen, die aan de beide uiteinden samenkwamen in een gouden versiering welke om de hals ineen gehaakt werd. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 1 'Wijkbuurten in vroeger dagen; NTC - 8-11-1950)</p>

sneevel

Resten nog een paar omstandigheden op de dag der begrafenis zelf. Dan werd namelijk iedereen, die ter uitvaart kwam, bij het intreden van de woning een glaasje jenever aangeboden. En nu zien wij de drankbestrijders overeind komen, want dat was een ergerlijk misbruik volgens hen. Doch als wij ons verplaatsen in de tijd waarover wij spraken, is dat geenszins het geval. Men moet dit gebruik zien als een voorbehoedmiddel tegen eventuele besmetting van de zozeer gevreesde ziekten. Zie boven. [zie lemma waoke] (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 2 'Doden-cultus van eertijds'; NTC – 16-11-1950)

steeke

ww. zw.

het rooien van aardappelen

In het najaar, wanneer de aardappelen moesten gestoken (gerooid) worden, hielpen de buurvrouwen elkaar totdat bij ieder van haar de aardappelen in de kelder lagen. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 1 'Wijkbuurten in vroeger dagen; NTC – 8-11-1950)

stinoove

zn.

steenoven

Voor het bestaan der steenfabrieken werd de baksteen gestookt in veldovens. Als de boer een stuk grond had waar veel leem in zat, was dat geen goede teeltgrond, omdat deze het hemelwater niet doorliet. De boer verkocht die leem dan aan een nabij staande steenoven of zette er zelf een. Zo waren er in de Berkdijk de ovens van de Gebr. Brekelmans, Jan v. Pelt en Bartje Wouters. Ook in de Reit was er een. Het Gemeente-Archief bevat verschillende namen van personen die het bedrijf van steenbakker uitoefenden bijv. in 1848 D.J. v. Pelt (2 mannelijk volwassen werklieden), Corn. A. de Kok (3 mannelijk volwassen werklieden), Jan Baptist Smulders (6 mannelijk volwassen werklieden), Joh. v.d. Hout (9 mannelijk volwassen werklieden). In 1853 J.F. v. Dun (2 mannelijk volwassen werklieden). In 1881 waren er elf maar ze worden niet meer met name genoemd.

(...) Ging men de oven aansteken, dan moest dit op het gemeentehuis worden aangegeven met de juiste tijd, dag en uur en de plaats waar deze steenoven was opgezet. Die tijd werd dan door de stadsomroeper door de gemeente bekend gemaakt. Dan wist de burgerij wanneer ze 's avonds een rode gloed in de lucht zagen, dit niet het gevolg was van een brand, maar van een steenoven. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 3 'De stadsomroeper; NTC – 2-12-1950)

strossel/straawssel

Behalve voedsel was er ook nodig strooisel (strouwsel), want die beestjes [varkens] moesten mest maken voor de tuin en het te pachten aardappelland. Dit strooisel moest gehaald worden uit de dennenbossen en schaarhoutwallen. Sommigen deden dat ongevroegd, maar dan stelden zij zich bloot aan een bekeuring door de veldwachter. De verstandigen vroegen daarom aan een bekende eigenaar van bos of wal een bewijs, waarbij hun verlof gegeven werd de afgevallen dennennaalden en het mos of de dode bladeren uit de wal te mogen verzamelen en naar huis te voeren. Tegen de avond zag men dan ook dikwerf moeders met volgeladen zakken op kruiwagens huiswaarts keren, geholpen door oudere kinderen of door vader, die voor een tijdje zijn getouw stil liet staan. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 6 'Paaseieren, namen en verdwenen gebruiken'; NTC 29-3-1951)

-- het strouwsel (dit lijkt ons een samentrekking van strooisel en rouwsel, datgene wat in de dennenbossen en bij het schaarhout op de grond gevonden werd, spellen (dennennaalden), mos, varens, bladeren enz.) (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 6 "'Hygiëne" in vroeger dagen'; NTC 28-4-1951)

ton

zn.

inhoudsmaat

Een grote 50 jaar geleden waren de tonnen nog in gebruik en werd een ton gerekend op 150 liter inhoud. Ook was er fustwerk in gebruik van 1/2 ton of "vat", van 1/4 ton of "keneke" en van 1/8 ton dat men "kattekop" noemde. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 8 'Oude brouwerijen in Tilburg'; NTC 23-6-1951)

<p>vat zn. inhoudsmaat Een grote 50 jaar geleden waren de tonnen nog in gebruik en werd een ton gerekend op 150 liter inhoud. Ook was er fustwerk in gebruik van 1/2 ton of "vat", van 1/4 ton of "keneke" en van 1/8 ton dat men "kattetekop" noemde. (Lowie van Dorrus Mistert; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 8 'Oude brouwerijen in Tilburg'; NTC 23-6-1951)</p>
<p>vlagzèès znw. vlagzeis Misschien heeft voor sommige lezers ook de heiturf een nadere omschrijving nodig. Deze werd op de heivelden gehakt. De boer gebruikte daarvoor de zg. vlagzeis. Dit is een gereedschap, waarvan het mes, de zeis, onder een hoek van ca. 70 graden aan de steel staat. Het mes heeft een afgeronde vorm, ongeveer 13 bij 20 cm. Bij het hakken dringt de snede in de grond, komt dan horizontaal onder de heide en snijdt de bovenheide en een gedeelte der wortels af. Dit is de turf. Voor de boer weggaat, worden de turven of plaggen tegen elkaar opgezet om te drogen. De brandstof leveren dus de opstaande heide en de onderliggende wortels. Is de boer niet van plan van de kale vlakke bouwgrond te maken, dan laat hij ze gewoon liggen. De heide schiet vanzelf weer uit. Hoe de naam "vlagzeis" is ontstaan, is ons niet bekend, maar vermoedelijk is de oorspronkelijke naam "vlakzeis" en is de k door het spraakgebruik een g geworden. (Lowie van Dorrus Mistert; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 17 'Rond de boerenhaard 2'; NTC 11-8-1952)</p>
<p>voogelkôoikes zn., mv., dim. vogelkooitjes bijnaam van De Stadsheer, het appartementencomplex aan de Spoorlaan bij de Noordhoekkring, zo genoemd wegens de uitstekende balkons. - "Het Groenewoud" was een bierhuis aan de tegenwoordige Groenewoudstraat en de Oude Dijk, die zijn begin vindt aan de Markt. Door de Broekhovense akkers is zijn voortzetting. Een andere woning in die buurt werd genoemd "het Vogelskooike" omdat de bouwer de naam Vogels droeg. (Lowie van Dorrus Mistert; rubriek Uit onze Tilburgse folklore, afl. 13 'Oude koffiehuzen in Tilburg 1'; NTC 16-2-1952)</p>
<p>vurleezer zn. voorlezer = stadsomroeper De omroeper bespraken wij in een vorig artikel. Maar van een voorlezer hebben wij in Tilburg nooit gehoord. Daar deze twee bedieningen bij elkaar worden genoemd, menen wij te mogen veronderstellen dat beide met elkaar in verband stonden en door dezelfde persoon werden uitgeoefend. In dorpen in de nabijheid van Tilburg hebben wij de voorlezer wél gehoord en gezien. Het was 's Zondags na de late H. Mis dat voor het café tegenover de kerk een man op een stoel sprong en op onze vraag aan een familielid wat er ging gebeuren, kregen wij ten antwoord: de geboj (geboden, verordeningen) worden voorgelezen. Dat waren dan gemeentelijke verordeningen en datgene wat van gemeentewege moest worden gepubliceerd, zoals bijv. paren die in ondertrouw of gehuwd waren, en daarna notariële mededelingen wanneer, waar en welke panden of percelen zouden worden geveild, welke nog "onder het hoogsel stonden" (nog konden worden verhoogd) en wanneer hiervan de definitieve verkoping zou plaats hebben enz. Dan de meer particuliere bekendmakingen, waar stier of hengst ter dekking stonden, waar kalveren, biggen of veulens te koop waren enz. Dan was het als het ware een advertentiebureau en werden er ook wel 'ns koddige bekendmakingen voorgelezen. Jhr. de la Court, die in Middelbeers ter kerke ging en nog in zijn jonge tijd was, hield er wel van om tegen de kermis bijv. een of ander vergeten boerenmeisje onder de aandacht der jongelui te brengen of iets dergelijks. (...) Tegenwoordig hebben de advertentiekolommen der couranten beider taak overgenomen. (Lowie van Dorrus Mistert; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 5 'Voorlezer en wijkmeesters; NTC – 17-2-1951)</p>

waoghaaw(st)er

zn.

waaghouder(ster)

Deze werd niet van gemeentewege benoemd, maar was pachter van de waag op de botermarkt. De laatste die dit baantje waarnam, was mej. Trees van Borne. De botermarkt werd eertijds gehouden op de verhoging voor het stadhuis, maar deze verhoging strekte zich uit zo ver als nu voor het stadhuis klinkerbestrating is gelegd. Op deze verheven vlakke waren Vrijdags de boeren en boerinnen uit Tilburg en omliggende dorpen met hun boter en eieren. Velen van hen hadden ook in de stad hun vaste klanten onder de winkeliers, zoals de firma Bronsgeest, Sjoon de Beer, Ferd. Wittens, in de onmiddellijke omgeving der markt. Vele huismoeders kochten echter op de markt, maar een hele "weg" boter was voor de meesten te veel. Als zij dan hun keuze gemaakt hadden, kochten zij met twee of gedrieën zo'n "weg". Ze lieten die afwegen en verdelen aan de waag en ieder betaalde naar gelang het gewicht dat ieder had; voor het afwegen gold een tarief van 1 cent per pond. De boterwaag had haar vaste plaats voor de deur onder het bordes van het stadhuis. Behalve boter hadden de boerinnen en boeren ook eieren, maar deze werden zoals nog heden per stuk verkocht. Deze boter- en eiermarkt had een groot nadeel. De lui stonden in zomer en winter, in regen en sneeuw, steeds buiten. Om die reden werd dan ook de "boterhal" gebouwd. Hierin werden ook ondergebracht de vleesstalletjes, die door de slaggers konden worden gehuurd, zodat ieder steeds een vaste plaats had. Voordien hadden zij hun kraampjes op de markt. (Lowie van Dorrus Mistert; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 5 'Voorlezer en wijkmeesters'; NTC – 17-2-1951)

waoke

ww.zw.

waken – bij een overledene

Het was ook de gewoonte, dat bij grotere lijken 's nachts gewaakt werd. Dit was weer een burenplicht. Die wake werd gehouden door minstens twee personen. Om wakker te blijven gebruikten zij dan sterke, zwarte koffie. Dus zonder melk. Als men dit laatste eens vertelt in gezelschap van jongelui, wordt dit waken onzin genoemd. Zij zeggen: dood is toch dood! Inderdaad, dat zal niemand ontkennen. Maar er is verschil tussen dood en schijndood. Bij het beoordelen van vroegere gewoonten en gebruiken moet men niet afgaan op de tegenwoordige maar vroegere tijden. Het is nog niet zo heel lang geleden, dat er dikwijls epidemisch besmettelijke ziekten uitbraken zoals typhus, cholera, pokziekte enz. en dan was het in 't geheel geen zeldzaamheid, dat lijdens aan een dier ziekten dood gewaand en ook als zodanig behandeld werden. Juist daarom was en is er nog wettelijk een tijd bepaald, waarin het lijk niet begraven mag worden. In die tijd is waarschijnlijk ook de verplichte koepokinenting tot stand gekomen. Dat het waken in die omstandigheden niet zinloos maar noodzaak was, begrijpt nu iedereen wel en het gebeurde ook vaak, dat het niet vruchteloos was. (Lowie van Dorrus Mistert; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 2 'Dodencultus van eertijds'; NTC – 16-11-1950)

wèèkmister

zn.

wijkmeester

De Wijkmeesters of Burgerkapiteinen vertonen in hun functiën overeenkomst met de honderdmannen uit de Frankische tijd. In de Middeleeuwen stond aan het hoofd van elk tiental huisgezinnen (tiendemanschap of gebuurte) een deken of tiendeman. Aan het hoofd van tien tiendemannen stond een honderdman of wijkmeester. Elke wijk of herdgang had er één. Vóór 1810 werden zij aangesteld door de Heer, doch ook wel door de schout (later drost) en schepenen. De wijkmeesters waren de hoofden en rustbewaarders der wijken terwijl zij ook als brandmeesters optraden. Tevens verrichtten zij met (door hen opgeroepen) manschappen politie- of schuttersfuncties, bijv. bij het jacht maken op bedelaars en landlopers, of bij het afzetten van het terrein bij executies.

In een oude verordening op de brandweer in de gemeente Tilburg (van 18 Aug. 1856) lezen we als volgt: Art. 9. De wijkmeesteren der onderscheidene wijken zullen ten allen tijde zes personen, die niet tot de brandspuit behoren, bij voorraad commanderen, welke bij het ontstaan van brand zich met schoppen of platte ricken bij den brand zullen moeten doen vinden ten einde des noodig het brandende puin met aarde te overschieten.

Art. 10. Voor de in art. 9 bedoelde gecommandeerde personen zullen de wijkmeesters lijst houden en zal niemand hunner zich daaraan mogen onttrekken.

Wie de wijkmeesters in de 19de eeuw aanstelde wordt niet vermeld. Instructies of benoemingen waren tot dusverre niet te vinden. Ze zijn misschien als semi-officieel te beschouwen. In een register van de

plaatselijke bedieningen (1852) worden zij wel genoemd, maar over de aanstelling wordt niet gerept. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 5 'Voorlezer en wijkmeesters; NTC – 17-2-1951)

wèrf

zn.

erf van een woning

En nu zullen we eerst eens de werf bekijken van een gewone werkmanswoning zoals die vroeger was. Als we dan achter komen, zien we eerst het schop of de stal, waarin het vee, de voerartikelen, het strouwsel (dit lijkt ons een samentrekking van strooisel en rouwsel, datgene wat in de dennenbossen en bij het schaarhout op de grond gevonden werd, spellen (dennennaalden), mos, varens, bladeren enz.), verder brandhout, geriefhout en de rommel, die in huis niet thuis hoorde. Dan de mestvaalt met het mooskuiltje en de geut, een greppel in de grond, waardoor het afvalwater uit huis vanaf de goot door het moosgat werd afgevoerd naar de mesthoop. Voorts waren er het onmisbare privé-hokje met of zonder deur en de put. Verder nog een tuin of hof. (Lowie van Dorrus Misters; rubriek Onze Tilburgse folklore, afl. 6 "Hygiëne" in vroeger dagen?; NTC 28-4-1951)